

مدل سینتیکی اکسیداسیون پودر AIN

حميد عبدلی، حميدرضا فرنوش، محسن قنبری، سيد خطيبالاسلام صدرنژاد habdoli@alum.sharif.edu

پژوهشگاه مواد و انرژی

چکیدہ:

در این پژوهش، رفتار سینتیکی اکسیداسیون ایزوترم پودر AIN در دماهای ۱۹۰۰، ۱۹۰۰ و ۱۹۰۰ درجهٔ سانتی گراد به وسیلهٔ ترموگراویمتری بررسی شد. برای بیان تغییرات وزنی محصولات واکنش، از کسر واکنش (ξ) بر حسب زمان اکسیداسیون، استفاده شد. مدل جدیدی برای سینتیک اکسیداسیون ایزوترم پودر AIN ارائه شد. بر اساس این مدل تغییرات انرژی اکتیواسیون ظاهری معادل I-82 mol عاصل شد.

کليدواژه:

اكسيداسيون ايزوترم، پودر AIN، ترموگراويمترى، مدل سينتيكى.

۱– مقدمه

۲-فعالیتهای تجربی

پودر نیترید آلومینیوم در ابعاد میکرونی محصول شرکت آلدریچ، به عنوان ماده اولیه مورد استفاده قرار گرفت. پودر مصرفی دارای خلوص بالای ٪۹۸ و میانگین اندازهٔ ۱۰ μ۳ بود. سینتیک اکسید شدن ایزوترم پودر در دماهای ۱۰۰۰، ۱۱۰۰

و ۱۱۵۰ درجهٔ سانتی گراد به روش معمول ترموگرایمتری مورد ارزیابی قرارگرفت (PL-LAB STA, Germany). ابتدا نمونهها در اتمسفر آرگون با بیشترین سرعت ممکن به دمای مورد نظر رسیده و سپس با تغییر اتمسفر (از آرگون به هوا) در این دماها نگهداری شدند. به کمک مدل سینتیکی ارائه شده، نتایج ترموگراویمتری با هدف تبیین سینتیک اکسیداسیون، مورد تحلیل قرار گرفت. شناسایی فازهای مینرالی پیش و پس از اکسیداسیون نیز توسط آنالیز پراش پرتو ایکس (X-ray diffractometer model Siemens)

۳-نتايج و بحث

۳–۱– استخراج روابط اکسیداسیون ایزوترم

برای استخراج فرمول ابتدا ذرات پودر به صورت کاملاً کروی با دانسیته و شعاع یکسان برای تمـام ذرات فـرض مـیشـود. تصویر شمائی پودر در شکل ۱ نشان داده شده است، که در آن r شعاع ذره پودر α (AIN) و β فاز اکسید بـه وجـود آمـده (Al₂O₃)است که ضخامتی برابر x دارد.تمام ذره پودر به صورت یک ذره کروی با شعاع R₀ است.

شکل ۱-تصویر شمائی از پودر در حال اکسید شدن

هنگامی که ذره پودر AIN با اکسیژن واکنش میدهد، یک لایه اکسیدی در اطراف پودر به وجود میآید. میتوان نشان داد که کسر حجمی محصولات تولید شده (جٌ) در زمان t هنگامی که ذره AIN دارای شعاعی برابر r است، از رابطـه زیـر بـه دسـت میآید:

$$\xi = 1 - \left(\frac{r}{R_0}\right)^3 \tag{1}$$

برای بدست آوردن رابطه از تغییر جهتی حاصل از اختلاف دانسیته AIN با Al₂O₃ صرف نظر شده است. با مـشتق گیـری از این رابطه نسبت به زمان خواهیم داشت:

$$\frac{d\xi}{dt} = -\frac{3r^2}{R_0}\frac{dr}{dt}$$
(Y

از سویی با توجه به قانون فیک در نفوذ، نفوذ اکسیژن در لایـه اکسیدی β بـه صـورت زیـر در مختـصات کـروی نوشـته میشود:

$$j_{o}^{\beta} = -D_{o}^{\beta} \left\{ \frac{\partial C_{o}^{\beta}}{\partial r} \hat{r} + \frac{1}{r} \frac{\partial C_{o}^{\beta}}{\partial \theta} \hat{\theta} + \frac{1}{r \sin \theta} \frac{\partial C_{o}^{\beta}}{\partial \phi} \hat{\phi} \right\}$$
(6)

$$j_{o}^{\beta} = -D_{o}^{\beta} \left(\frac{\partial C_{o}^{\beta}}{\partial x} \right) \tag{2}$$

اگر این مسیر را به صورت فاصله میان فصل مشترک بین گاز *ا*کسید تا فصل مشترک اکسید/ذره در نظـر بگیـریم، خـواهیم داشت:

$$x = R_0 - r \tag{0}$$

غلظت اکسیژن در فاز β در فصل مشترک گاز/β که با $C_o'^{eta}$ نشان داده میشود در تعادل با فشار جزئی اکسیژن در تـوده گاز است و میتوان این غلظت را به صورت زیر نوشت:

$$C_o^{\prime\,\beta} = k \sqrt{P_{O_2}} \tag{7}$$

در این رابطه k ثابت تعادل است. غلظت اکسیژن در فاز در فصل مشترک α/β که با $C_o''^\beta$ نشان داده میشود در تعادل با فاز اکسید است. هر دو مقدار غلظت $C_o'^\beta$ و $C_o''^\beta$ در حالت پایا مقادیر ثابتی میباشند. بنابراین معادله (٤) به صورت زیر نوشته میشود:

$$j_o^{\beta} = -D_o^{\beta} \left(\frac{C_o''^{\beta} - C_o'^{\beta}}{R_0 - r} \right) \tag{V}$$

سرعت تغییرات شعاع ذره α با زمان به شار اکسیژن بستگی دارد و به صورت رابطه (۸) بیان می شود:

$$\frac{dr}{dt} = \frac{D_o^\beta}{v_m} \left(\frac{C_o^{\prime\prime\beta} - C_o^{\prime\beta}}{R_0 - r} \right) \tag{A}$$

مقدار ثابتی است که وابسته به ماده واکنش دهنده است. ترکیب معادلات (۱)، (۲) و (۸) نتیجه زیر را حاصل مینماید: ${\cal V}_m$

$$\frac{dr}{dt} = -\frac{3D_o^\beta \left(C_o^{"\beta} - C_o^{'\beta}\right)}{R_0^2 v_m} \left(\frac{\left(1 - \xi\right)^{2/3}}{\left(1 - \left(1 - \xi\right)^{1/3}\right)}\right)$$
(9)

با انتگرال گیری از معادله بالا و با توجه به این که در زمان t=0 مقدار ξ=0 است، پس از مرتب نمودن جملات خواهیم داشت:

$$\xi = 1 - \left(1 - \sqrt{\frac{-2D_0^{\beta} \left(C_o^{"\beta} - C_o^{'\beta}\right)}{R_0^2 \nu_m}}\right)^3 \tag{N}$$

این رابطه برای تشریح تغییرات کسر اکسید بوجود آمده با زمان میتواند استفاده گردد. با استفاده از معادله (۷) برای نشان دادن شار اکسیژن بوجود آمده، این رابطه همانند تخمینی است که جاندر [6] ارائه کرده است. دلیل استفاده از ایـن رابطـه دست یابی به یک رابطه ساده و تحلیلی است و در غیر این صورت یک رابطه پیچیده برای عٌ به دست میآیـد کـه اسـتفاده از

آن بسیار مشکل است. کارتر [7] رابطه به دست آمده توسط جاندر را به گونهای دیگر ارائه داد که نتایج دقیقتری را حاصل مینماید. رابطه کارتر بسیار پیچیده و استفاده از آن بسیار دشوار است. اختلاف اساسی میان روابطی نظیر رابطه جاندر و کارتر با رابطه ارائه شده در این پژوهش، نشان دادن مفهوم فیزیکی پارامتر k است که هم جاندر و هم کارتر در روابط خود از آن استفاده کردهاند. پارامتر k در رابطه به دست آمده در این پژوهش تابعی از دما و فشار جزئی اکسیژن میباشد. زمان مشخصه اکسیداسیون t_o به صورت زیر تعریف میشود:

$$t_{c} = \frac{1}{-2D_{o}^{\beta} \left(C_{o}^{''\beta} - C_{o}^{'\beta} \right) / R_{0}^{2} \nu_{m}} \tag{11}$$

و با جایگذاری معادله (۱۱) در معادله (۱۰) رابطه زیر به دست می آید:

$$\xi = 1 - \left(1 - \sqrt{\frac{t}{t_c}}\right)^3 \tag{N}$$

هنگامی که t=t باشد مقدار ۶ برابر ۱ است. بنا براین مفهوم فیزیکی t عبارت است از زمانی که برای اکسیداسیون کامـل ذره مورد نیاز است. مقادیر کوچکتر t بیانگر سرعت بالاتر اکسیداسیون اسـت. رابطـه بـین ضـریب نفـوذ بـا دمـا بـه صـورت آرینوسی است:

$$D_o^{\beta} = D_o^{0\beta} \exp\left(\frac{-\Delta\varepsilon}{RT}\right) \tag{17}$$

در این رابطه $\Delta \mathcal{E}$ برابر انرژی اکتیواسیون نفوذ اکسیژن از لایه β است. R و T به ترتیب بیانگر ثابت گازها و دمای مطلق و t. t_o در این رابطه $D_o^{0\beta}$ و در نتیجه کاهش مقدار عددی t. میشود. با افزایش $D_o^{0\beta}$ و در نتیجه کاهش مقدار عددی می می شود. با جایگذاری معادله (۱۲) در معادله (۱۱) خواهیم داشت:

$$t_{c} = \frac{1}{-2\left(C_{o}^{\prime\prime\beta} - C_{o}^{\prime\beta}\right)D_{o}^{0\beta}\exp\left(\frac{-\Delta\varepsilon}{RT}\right)/R_{0}^{2}\nu_{m}}$$
(12)

از سویی غلظت اکسیژن در لایه β با استفاده از رابطه (٦) و بـا داشـتن فـشار جزئـی اکـسیژن قابـل محاسـبه اسـت.در ایـن صورت معادله (١٤) به معادله (١٥) تبدیل میگردد.

$$t_{c} = \frac{1}{-2K\left(\sqrt{P_{O_{2}}^{\prime}} - \sqrt{P_{O_{2}}^{eq}}\right)D_{o}^{0\beta}\exp\left(\frac{-\Delta\varepsilon}{RT}\right)/R_{0}^{2}\nu_{m}}$$
(N

در این معادله ₂/₂ بیانگر فشار جزئی اکسیژن در فاز گازی و P^{eq}₀₂ فشار اکسیژن در تعادل با لایه اکسیدی در فصل مشترک α/β است که با تثبیت دما مقداری ثابت میباشد. K ثابت تعادل برای انحلال اکسیژن در لایه اکسیدی است که یک خاصیت ترمودینامیکی بوده و به صورت رابطه زیر در ارتباط با دما بیان میشود:

$$K = K_o^{0\beta} \exp\left(\frac{-\Delta H}{RT}\right) \tag{17}$$

که در این رابطه $K_o^{0\beta}$ یک ثابت مستقل از دماست و ΔH آنتالپی انحلال اکسیژن در لایه اکسیدی است. معادله (۱۷) از جایگذاری معادله (۱٦) در معادله (۱۵) حاصل میشود:

$$t_{c} = \frac{1}{\frac{2K_{o}^{0\beta}D_{o}^{0\beta}}{v_{m}}\frac{\left(\sqrt{P_{O_{2}}^{\prime}} - \sqrt{P_{O_{2}}^{eq}}\right)}{R_{0}^{2}}\exp\left(-\frac{\Delta\varepsilon + \Delta H}{RT}\right)}$$
(1V

با توجه به معادله (۱۷) دیده میشود که t_e تابعی از دما، فشار جزئی اکسیژن و شعاع ذره است. با جایگذاری معادله (۱۷) در معادله (۱۲) میتوان نوشت:

$$\xi = 1 - \left(1 - \sqrt{\left(\frac{2K_o^{0\beta}D_o^{0\beta}}{V_m} \frac{\left(\sqrt{P_{O_2}} - \sqrt{P_{O_2}^{eq}}\right)}{R_0^2} \exp\left(-\frac{\Delta\varepsilon + \Delta H}{RT}\right)\right)t}\right)^3 (1)$$

این رابطه یک رابطه کلی است که نشان دهنده کسر حجمی محصولات واکنش بر حسب زمان و سایر متغیر هاست. اثر دما بر کسر حجمی محصولات واکنش(B_T) به صورت زیر تعریف میشود:

$$B_{T} = \left[\left(\frac{2K_{o}^{0\beta} D_{o}^{0\beta}}{V_{m}} \right) \left(\sqrt{P_{O_{2}}} - \sqrt{P_{O_{2}}^{eq}} \right)^{-1} \right]^{-1}$$
(19)

که در این رابطه B_T تابعی از $P_{O_2}^{eq}$ ، $P_{O_2}^{eq}$ و R_0 است. $P_{O_2}^{eq}$ فشار اکسیژن در تعادل با اکسید بوده و وابسته به دماست. اگر مقادیر فشار اکسیژن تعادلی، $P_{O_2}^{eq}$ ، $P_{O_2}^{eq}$ ، بسیار کوچک باشد و یا ضریب دمایی $P_{O_2}^{eq}$ قابل صرف نظر کردن باشد، مقدار B_T در مقادیر فشار اکسیژن تعادلی، $P_{O_2}^{eq}$ ، بسیار کوچک باشد و یا ضریب دمایی $P_{O_2}^{eq}$ قابل صرف نظر کردن باشد، مقدار B_T در معادیر فشار اکسیژن می دردن باشد، مقدار B_T در معادی فشار اکسیژن در تعادل اکت در معادی و شار اکسیژن تعادلی، مقدار P_{O_2} ، و P_{O_2} ، بسیار کوچک باشد و یا ضریب دمایی $P_{O_2}^{eq}$ قابل صرف نظر کردن باشد، مقدار B_T معررت مشخص بودن P_{O_2} و R_0 عددی ثابت خواهد بود. معادله (۲۰) از ترکیب معادلات (۱۲)، (۱۷) و (۱۹) حاصل خواهد شد:

$$\xi = 1 - \left(1 - \sqrt{\exp\left(-\frac{\Delta\varepsilon + \Delta H}{2RT}\right)t/B_T}\right)^3 \tag{7}$$

در اینجا انرژی اکتیواسیون ظاهری به صورت رابطه (۲۱) تعریف میگردد:

$$\Delta \varepsilon_{ap} = \Delta \varepsilon + \Delta H \tag{Y}$$

بنابراین خواهیم داشت:

$$\xi = 1 - \left(1 - \sqrt{\exp\left(-\frac{\Delta\varepsilon_{ap}}{RT}\right)t} / B_T\right)^3 \tag{YY}$$

این بدین معناست که انرژی محاسبه شده با استفاده از معادلـه (۲۲) یک انـرژی اکتیواسـیون ظـاهری اسـت و نـه انـرژی اکتیواسیون معمول. مقدار Δ*E* بسیار بیشتر از آنتالپی نفوذ اکسیژن در لایه اکسید است. از معادله (۲۲) دیـده مـیشـود کـه افزایش دما منجر به افزایش مقدار کم خواهد شد. این امر نشان میدهد که با افـزایش دمـا واکـنش تـسریع خواهـد شـد. نـرخ

تغییرات به وجود آمده در دماهای مختلف متفاوت است. میزان افزایش در نرخ واکنش با افزایش دما کاهش مییابد.

۲-۳ نتایج XRD

به منظور درک بهتر از فرآیند اکسیداسیون پودر نیترید آلومینیوم، آنالیز پراش پرتو ایکس پودر، قبل و بعد از اکسیداسیون در دمای ^C ۱۱۰۰ انجام شد که نتیجهٔ آن در شکل ۲ آمده است. آنالیز XRD نشان داد که محصول اکسیداسیون کوراندوم است و شدت پیکهای مشخصهٔ آن با افزایش دمای اکسیداسیون افزایش یافت. از نظر ظاهری نیز پودر خاکستری رنگ نیترید آلومینیوم پس از حرارت دیدن (و تکمیل اکسیداسیون) به رنگ سفید درآمد.

۴–سینتیک اکسیداسیون

برای بیان رفتار سینتیکی پودر، از کسر واکنش (ξ) برای نشان دادن تغییرات وزنی در اثر اکسیداسیون استفاده میشود:

$$\xi = \frac{m_t - m_0}{m_\infty - m_0} = \frac{\Delta m}{\Delta m_{\text{max}}} \tag{YY}$$

که در آن mt وزن لحظهای، m₀ وزن اولیه و ∞m وزن نمونه بعد از اکسیداسیون کامل است. در اینجا Δm افزایش وزن حاصل از اکسیداسیون در هر لحظه و Δm_{max} ماکزیمم تئوری افزایش وزن بعد از اکسیداسیون کامل را بیان میکند. شکل ۳ تغییرات کسر واکنش را با زمان در دماهای مختلف نشان میدهد.

با توجه به شکل ۳، وزن نمونه در زمانهای اولیه اکسیداسیون در دمای ^C° ۱۱۰۰ و ۱۱۰۰ با نرخ زیادی افزایش یافته و بعد از آن به دلیل نزدیک شدن به اکسیداسیون کامل، نرخ تغییرات کسر واکنش ثابت میماند. در دمای ^C° ۱۰۰۰، بعد از ٥٥ دقیقه تنها ۸۰ درصد واکنش پیش رفته است و نرخ افزایش وزن، کمتر از دو دمای بالاتر آن است. حال با تطبیق معادلات (۲۲) و (۲۳) میتوان دادههای تجربی آزمایش ترموگراویمتری را در هر یک از دماها برحسب زمان در معادلهٔ زیر قرار داد:

$$\frac{\Delta m}{\Delta m_{\rm max}} = 1 - \left(1 - \sqrt{\exp\left(-\frac{\Delta \varepsilon_{ap}}{RT}\right)t / B_T}\right)^3 \tag{YE}$$

با استفاده از رگرسیون در هر یک از دماها، ضریب زمان در معادلهٔ (۲٤) به دست می آید. داده های تجربی در این معادله جایگذاری شده و ضریب همخوانی (R²) بالاتر از ۰/۹۷ برای کلیهٔ دماها به دست آمد. مقادیر α_{εa} و B_T (مستقل از دما) به ترتیب معادل ⁽⁻۲۸۰ kJ mol و ⁽⁻۱/۲×۲/۱ حاصل شد. این مقدار انرژی فعالسازی پیش بینی شده، تطابق خوبی با کارهای قبلی (جدول ۱) دارد[4,8-13].

۵-نتیجه گیری

تغییرات وزن محصول در اثر واکنش اکسیداسیون در دمای بالا(C°۱۱۰۰–۱۱۰۰) با افزایش دما با نرخ بیشتری انجام شد. در آغاز لایهٔ اکسیدی محافظی پیرامون ذره ایجاد میشود. با گذشت زمان و ایجاد این لایه، اتمهای اکسیژن برای رسیدن به هستهٔ نیترید آلومینیوم باید از لایهٔ محافظ عبور کنند. به این ترتیب فرآیند اکسیداسیون توسط مکانیزم نفوذ کنترل خواهد شد. رابطهای برای پیش بینی رفتار اکسیداسیون ایزوترم بیان شد و مقادیر انرژی اکتیواسیون (Δε_{ap}) و ثابت B_T به دست آمد.

مراجع

- B. Luo, J.W. Johnson, O. Kryliouk, F. Ren, S.J. Pearton, S.N.G. Chu, A.E. Nikolaev, Y.V. Melnik, V.A. Dmitriev, T.J. Anderson, Solid-state Electron 46 (2002) 573–576.
- 2. G.A. Slack, J. Phys. Chem. Solids 34 (1973) 321-325.
- 3. S. Strite, H. Morkoc, J. Vac. Sci. Technol. B 10 (1992) 1237–1266.
- 4. A.D. Katnani, K.I. Papathomas, J. Vac. Sci. Technol. A 5 (4) (1987) 1335–1340.
- 5. K. C. Chou, Q. Li, Q. Lin, L. J. Jiang, and K. D. Xu, Int. J. Hydrogen Energy, 30 (3) (2005) 301-9.
- 6. W. Jander, Z. Anorg. Allgem. Chem., 163 (1–2) (1927) 1–30.
- 7. R. E. Carter, J. Chem. Phys., 34 (6) (1961) 2010.
- 8. D. Suryanarayana, J. Amer. Ceram. Soc., 73(4) (1990) 1990-1992.
- 9. Boch, P., et al., Ceram. Intl., 1982. 8: p. 34.
- 10. Sato, T., et al., J. Mater. Sci., 22 (1987) 2277.
- 11. Bellosi, A., E. Landi, and A. Tampieri, J. Mater. Res. 8 (1993) 565.
- 12. Robinson, D. and R. Dieckmann, J. Mater. Sci., 29 (1994) 1949.
- 13. A.L. Brown, M.G. Norton, J. Mater. Letters, 17 (1998) 1519-1522.